

Dobrava Moldanová (Ústí nad Labem)

ŽIVOT S ČESKÝMI PŘÍJMENÍMI. VZPOMÍNKA DCERY

Letos si připomínáme 120. výročí narození českého onomastika Josefa Beneše (11. 1. 1902 Prachatice – 17. 12. 1984 Praha), jehož jméno je nerozlučně spjato především s problematikou českých a německých příjmení. Jeho stěžejní monografie O českých příjmeních (1962), Německá příjmení u Čechů (1. vyd. 1998, 2. vyd. 2020) stejně jako slovník Naše příjmení (1. vyd. 1983, 2. vyd. 2010), který zpracovala na základě otcových materiálů jeho dcera, jistě netřeba představovat. Dobrava Moldanová vzpomínala na peripetie spjaté s jejich vydáním. (red.)

* * *

Kdybych měla říci, od kdy jsem vnímala otcův zájem o česká příjmení, musela bych říci od té doby, kam moje dětská paměť sahá. Náš rodinný život byl nepřehlédnutelně spojen s tatínkovými krabicemi výpisků, které sklízel ze stolu, když maminka chtěla podávat oběd nebo když měla přijít návštěva. Rodiče se přestěhovali z Kladna do Prahy v osmařicátém roce, v té době začala v Praze, kam proudili lidé vyhnaní ze zabraného pohraničí, bytová nouze, která vydržela vlastně skoro dodneška. Sehnali jen malý byt, ve kterém nebylo místo pro otcovu pracovnu, dokonce ani pro pořádný psací stůl. Snad to považovali za provizorium, že jednou, až bude po válce, se přestěhují, že bude všechno jinak, ale některá provizoria, jak víme, mívají dlouhý život. A tak začala často nesnadná symbióza rodinného provozu a vědecké práce, která trvala vlastně až do konce otcova života. V stíněných podmínkách malého bytu, o nedělích a po večerech, na okraji učitelských povinností, na úkor rodinného života, vzniklo dílo, které v době svého vzniku autorovi nepřineslo ani uspokojení, ani patřičné uznání, ale spíš nepříjemnosti a problémy.

Za války bylo závětrí učitelského ústavu, kde otec tehdy působil, tím nejlepším, co ho mohlo potkat. Vzpomínal na Amerlingův učitelský ústav celý život jako na elitní pracoviště s pozoruhodným učitelským sborem a motivovanými studenty. Pracoval tu s perspektivou, že až válka skočí, otevře se mu možnost akademické dráhy, k níž od dob studií směřoval. V té době byl velmi aktivní v Kruhu přátel českého jazyka, ostatně věrnost mu zachoval až do konce života, jezdil po českém venkově přednášet o češtině, o českých příjmeních. Za války také vzniklo jádro

rukopisu knihy *O českých příjmeních*. Po válce byla připravena do tisku v nakladatelství Melantrich. Všechno vypadalo nadějně. Únorové události roku 1948, znárodnění nakladatelství Melantrich a změna jeho koncepce vydání knihy znemožnily. Až s odstupem doby, v roce 1962, práce vyšla, byť v okleštěné podobě a bez rejstříků v nakladatelství Academia. V té době už otec, po krátké epizodě působení na ministerstvu školství znovu středoškolský profesor, tentokrát na průmyslových školách (k jeho působišťům patřila např. průmyslová škola masného průmyslu), pracoval na práci, kterou považoval za své stěžejní dílo, na monografii o německých příjmeních Čechů. V šedesátých letech byl jmenován na Pedagogický institut do Liberce. Po jeho přestěhování do Ústí nad Labem a transformaci na Pedagogickou fakultu působil tam. To byla přes trampoty s dojížděním dobrá léta. Našel tam kolegy, kteří si vážili jeho erudice, i motivované studenty. Tam také dokončil práci o německých příjmeních u Čechů a habilitoval se. Dokončenou práci nabídl na sklonku 60. let nakladatelství Academia. Recenzenti, bohemistě prof. Šmilauer, prof. Lutterer a germanista prof. Skála, ji doporučili k vydání, zároveň vyslovili řadu doporučení a připomínek, které otec do rukopisu postupně zapracoval. Všechno vypadalo opět nadějně. Než ale stihl dokončit úpravy, opět zasáhly velké dějiny. Přišel rok 1969 a opět se otevřela otázka vhodnosti vydání jeho knihy. Důvody nebyly v její vědecké kvalitě, ale v politické rovině. Následovaly pokusy dílo, třeba v okleštěné podobě, zachránit. V tom se výrazně angažoval prof. Šmilauer. Rozhodující slovo však měl nakonec prof. Kočí, historik, který ji jako nemarxistickou a ve svých důsledcích nahrávající revanšistům odmítl.

V době, kdy už jsem měla z toho rozum, jsem sledovala otcův úporný zápas s nepřízní osudu, vnímala jsem jeho vůli přes všechny neúspěch a nedocení se nevzdávat. Sama jsem ale nešla v otcových šlépějích, je třeba říci, že ani on mne k tomu neměl. Od mala mne zajímala historie a literatura (v tom mě otec podporoval), a svou cestu jsem hledala v této oblasti. Jednu chvíli, otec začal v té době postonávat, jsem si ale s hrůzou uvědomila, že ten obrovský materiál, který shromáždil, ty krabice od bot plné výpisků a poznámek, které provázely náš rodinný život, jednou zdědím já, já budu muset rozhodovat, co s tím. Otec měl krásné a výrazné písmo, ale ne vždy snadno čitelné. Svě výpisky psal na rubu obálek a na útržcích použitého papíru, někdy tužkou. Používal zkratky a šifry, kterým mnohdy rozuměl jen on sám. Cítila jsem respekt k obrovské práci, kterou tento materiál představoval, ale i respekt k mamince, která léta žila s těmi nevzhlednými škatulemi v obývacím pokoji a vlastně jeho vědeckou činnost, řečeno moderním slovem, sponzorovala z rodinného rozpočtu. Nechtěla jsem, aby jeho lístečky jednou skončily ve sběru nebo zplesnivěly někde ve sklepe.

V roce 1976 začalo nakladatelství Mladá fronta vydávat řadu Malé encyklopedie. Zahájila ji práce Ivana Lutterera, Luboše Kropáčka a Václava Huňáčka *Původ zeměpisných jmen*. Napadlo mne, že by bylo možné z otcova materiálu připravit takovou malou encyklopedii českých příjmení. Věděla jsem, že prof. Šmilauer,

kteřý otce po celá léta svou autoritou podporoval, ho měl k tomu, aby ze svého materiálu připravil velkou encyklopedii českých příjmení, něco jako je Profousovo dílo o místních jménech. Otci se do toho moc nechtělo, byl si vědom toho, že to není práce pro jedince bez jakékoli institucionální podpory, a také trpké zkušenosti s německými příjmeními ho od toho odrazovaly. Tohle ale bylo něco jiného. Nakonec se odhodlal k tomu, že to zkusí, že připraví rukopis, pokud mu pomohu dostat ho do podoby, s níž by bylo možno redakčně pracovat. V té době se na otce vztahoval zákaz publikování, necítil se na jednání s nakladatelstvím, recenzenty apod. Proto jsme se dohodli, že knihu zadám do nakladatelství pod svým jménem. Čas ale pracoval proti nám, otci ubývaly síly a musela jsem se do práce zapojit víc, než jsem předpokládala. Nebyla jsem tím nadšená, vystudovala jsem sice bohemistiku, ale od začátku svých studií jsem se orientovala na literární historii a v tomto oboru jsem také pracovala a pracuji. Na druhé straně, byla to doba normalizace, v mém vlastním oboru panovalo mrtvolné ticho, a tak jsem se do toho pustila. Jasně jsem si uvědomovala meze svých možností, na druhé straně jsem věděla, že když se do toho nepustím já, nikdo jiný to neudělá a zajímavá příležitost bude promarněna. Profesor Šmilauer, který mne znal jako svou studentku, rukopis zrevidoval, ale také otci výsledek našeho snažení pochválil. To nám oběma, otci stejně jako mně, spadl kámen ze srdce. Odezva slovníku *Naše příjmení* (1983, náklad 28 000 výtisků) byla velmi živá, kniha rychle zmizela z knihkupeckých pultů a otec tehdy zažíval pro něj tak vzácnou radost z úspěchu. Knihu jsem sice podepsala já, ale prvním odstavcem předmluvy jsem poukázala na to, že je založena na práci mého otce. Krabice s výpisky a otcův archiv jsem později darovala Literárnímu archivu Památníku národního písemnictví.

Staří latiníci říkali „habent sua fata libelli“: osudy knih, které vznikly z práce mého otce, jsou poznamenány dobou, v níž žil a pracoval. Na konci života cítil hořkost, že jeho stěžejní dílo o německých příjmení zůstalo nepublikováno. Nepřál si, aby se jeho rukopis dostal do cizích rukou a stal se v podstatě anonymním materiálem k volnému využití. Po roce 1990 padly ideologické překážky, ale stejně nebylo snadné vydání knihy prosadit, rukopis potřeboval důkladnou odbornou redakci, a to něco stojí. To, že jsem našla podporu u přátel, u docenta Ctirada Kučery, otcova kolegy z doby působení na Pedagogickém institutu v Liberci a posléze na Pedagogické fakultě v Ústí nad Labem, který se nadchl pro projekt vydání otcovy práce a pomáhal shánět finance, a kolegyně dr. Marie Novákové Šlajsové, kterou jsem znala z dob vysokoškolských studií a vážila jsem si jejího charakteru i vědecké preciznosti, bylo velké štěstí. Díky tomu konečně po létech kniha vyšla, nese otcovo jméno a může sloužit dalším badatelům.